Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Krigsfange Philipp Musaeus
- roman eller virkelighed?

Af Ingvar Musaeus

Krigsfange Philipp Musaeus

- roman eller virkelighed?

Krigsfange Philipp Musaeus
- roman eller virkelighed?

Af Ingvar Musaeus

Familietryk

1994

Billedet på omslaget:
Gengivelse af det eksemplar af litografi, som oldefar Musaeus var i besiddelse af. Dets forlæg var et maleri af Edvard Lehmann: Episode af Slaget ved Idstedt. (Det fjendtlige Cavalleries Forsøg paa Tilbageerobringen af 3 tagne Kanoner vises tilbage af Garden i Forening med endeel af 1.Res.Jægerc. og 4de Forst.Batt).
Halvbatteriet af 1. 6-punds Batteri havde sine 4 kanoner i stilling ved nordkanten af Isted Skov, og i det virvar, der opstod ved eskadronens modstød, lykkedes det batterichefen, kaptajn Seweloh, at få ført den ene kanon tilbage mod syd gennem skoven. Lykkedes det samtidigt for trompeter Musaeus at komme tilbage?

I bogen "Overtrompeter Philipp Musaeus og hustru Dorothea Tödten", som jeg 1983 udsendte fortrinsvis beregnet for familien, står på side 53: "Der findes i familien en fortælling om, at Philipp under kampen ved Isted blev taget til fange af danskerne." Denne fortælling, eller tradition, skal her nærmere betragtes, bl.a. fordi jeg samtidigt med at have nævnt traditionens eksistens har forsømt i tilstrækkelig grad at have belyst de omstændigheder, der kan være traditionens baggrund.

Min mors fætter, Carl greve Ahlefeldt-Laurvig (f. 10/6 1887, d. 13/7 1982), skrev på et tidspunkt et manuskript med titlen "En dansk officer". Hovedpersonen, den danske officer, var hans farfar, Elias Carl Frederik greve Ahlefeldt-Laurvig (f. 9/8 1816, d. 18/4 1864), hvis liv beskrives med træk fra barndom, gennem opvækst, ægteskab og karriere som officer med deltagelse i Treårskrigen og Krigen 1864, hvor han faldt som bataljonschef under 8. Brigades modangreb på Dybbøl Banke 18. april. Carl selv levede den sidste del af sit liv i Haderslev; Gudde og jeg havde lejlighed til dér at aflægge besøg hos ham og hans kone, Mika, og vi havde den glæde og store oplevelse at være gæster ved festligholdelsen af hans 90-års fødselsdag, hvor også hans to søstre og en lille del af hans børn samt nære venner deltog. Under disse besøg havde jeg længere, endog lange, samtaler med ham om forskellige forhold i vor fælles slægt; især havde jeg ønske om at høre ham berette om min oldefar Musaeus, der var hans morfar, og som han havde kendt, idet han selv var ca. 18 1/2 år gammel ved morfarens død. Han fortalte mig om sit manuskript, som jeg fik at se, men ikke lejlighed til at læse; det skete først et par år efter hans død, hvor Mika var så venlig at lade mig læse det. Jeg blev først da klar over, i hvilket omfang Carl har inddraget min oldefar i manuskriptet, der nærmest må lignes med en levnedsbeskrivelse i romanform, og jeg tillod mig at fotokopiere derfra. Dets sandhedsværdi er det vanskeligt at vurdere, navnlig hvor det drejer sig om beskrivelse af personlige forhold og reaktioner. Jeg spurgte engang Carl om, hvorfra han havde kendskab til min oldefars rolle i forløbet; han svarede: "Han har selv fortalt mig det!" Selvom jeg vil medgive, at en forfatter må have ret til en vis form for digterisk frihed, må jeg indrømme, at jeg visse steder i Carls manuskript kan have mine tvivl, hvilket jeg senere vil komme ind på.

Jeg mener at måtte være berettiget til at videregive sådanne detaljer fra Carls manuskript, som rummer oplysninger om forhold fra mine tip-oldeforældre Tödtens samt mine oldeforældre Musaeus' liv under Treårskrigen og i tiden kort derefter, hvorfor jeg som familietryk udsender disse sider med beretning om hændelser i vor slægt for snart 150 år siden. De kan derfor også betragtes som supplement til den førnævnte bog om overtrompeter Philipp og hans hustru Dorothea.

Carl omtaler sin farfar i skiftende passager som Ahlefeldt og Frits, og i det følgende udsnit fra manuskriptet springer vi ind i Istedslaget 25. juli 1850, som Frits deltog i som chef for 3. kompagni af 1. Reservebataljon. Bataljonen, hvis chef var oberstløjtnant F.F. Henckel, indgik i generalmajor F.A. Schleppegrells 2. Division, der rykkede frem mod Øvre Stolk; denne fremrykning skete i to kolonner: Venstre Kolonne, der var divisionens avantgarde, og derefter Højre Kolonne. Oberst F.L.A.H. Baggesen førte kommando over Højre Kolonne, der forrest havde den forstærkede 12. lette Bataljon, hvis chef, oberst V.H.F.A. Læssøe, tillige var fører for kolonnens avantgarde. Derefter fulgte kolonnens hovedstyrke og sidst kolonnens reserve, hvori bl.a. 1. Reservebataljon indgik. Der kæmpedes hårdt overalt den morgenstund; den danske hær vandt fremgang, men mange soldater faldt og blandt dem oberst Læssøe og senere general Schleppegrell; ved Øvre Stolk og sydligere ved Grydeskov udviklede der sig en række uoverskuelige situationer. Ved 6-tiden havde fjenden angrebet Øvre Stolk, hvorefter 1. Reservebataljon med succes gennemførte et angreb med kompagnierne i kompagnikolonner mod Øvre Stolk og terrænet øst herfor mod Nedre Stolk, og ca. kl. 0745 havde oberstløjtnant Henckels tropper kastet Slesvig-Holstenerne. Under denne drabelige kamp kommer vi ind i Carls beretning [side 58-59]:

> Der går måske endnu nogle minutter, som en evighed synes Ahlefeldt, så kommer fjenden i løb, vogne, artilleri, ryttere, fodfolk, alt, hvad fjenden i hast kan få væk.
>
> Ahlefeldt giver ordre om indhug. Fjenden slår sig igennem, og et øjeblik efter overdænges vore tropper af artilleriild fra nogle bakker mod syd.
>
> Ahlefeldt retirerer lidt ud til siden, og, så ondt det end gør ham, lader fjenden så godt som uhindret retirere.
>
> Overalt lyder fjendens hornsignaler. Fjendens artilleri udspyr ild uafbrudt.

Danske hurraråb igen foran ham, 3die kompagni stormer kanonerne. Så bliver de tavse.

Atter indhug på den vigende fjende. Der er mange fanger, de afvæbnes og stilles op, og i kolonne føres de bagud.

Så stilner det af. Jo, der kommer et par ryttere af fjendens artilleri endnu. Den ene undslipper, den anden, en ung, smuk, mørkhåret mand med et aristokratisk ansigt, lang og slank, er taget til fange.

"Waffen, Waffen" brøler en underofficer ham lige i ansigtet.

Den unge mand ryster blot på hovedet og peger bag på ryggen. Der hænger et [signal]horn.

Nå, hornblæser altså. "Hid med hornet, kammerat!"

Den unge mand drejer hornet om på brystet og vil tage snoren over hovedet. I det samme falder chakoen af, og ud af den triller et brev.

Ahlefeldt, der har stået lige ved, tager skyndsomt brevet op. Han er måske spion eller sådan noget. Holsteneren bemærker det slet ikke, har bare tårer i øjnene, da han skal af med hornet.

"Åh herregud, lad ham beholde det horn, Larsen, når han så nødigt vil af med det. Det kan han dog ikke skyde med."

Sådan foreligger fortællingen om min oldefars tilfangetagelse. Det er forståeligt, at Carl med hændelsen er blevet fristet til at lægge op til det familiedramatiske forløb, der år senere manifesterer sig ved ægteskabet mellem en søn af den danske officer og en datter af den holstenske trompeter.

Imidlertid må det spørgsmål stilles, om de to enheder - 1. Reservebataljon og 1. 6-punds Batteri - den dag i det hele taget var i nærheden af hinanden, så hændelsen kunne have fundet sted. Ved 12-tiden efter kampene i og ved Øvre og Nedre Stolk var bataljonen forblevet i terrænet øst for Isted Sø, og først ved 13-tiden blev halvbatteriet af 1. 6-punds Batteri nedkæmpet af 6. Brigades angrebsstyrker ved nordkanten af Isted Skov, hvorved halvbatteriet blev opløst. 1. Reservebataljon blev senere i løbet af eftermiddagen beordret mod syd, hvorved den passerede Kathrineskov, øst for Isted Skov, og episoden, hvor Ahlefeldts kompagni møder batterichefen med sin trompeter, kan have fundet sted under disses passage af den samme skov. Der er altså en geografisk og tidsmæssig mulighed for, at den af Carl beskrevne hændelse kan have fundet sted.

Af den officielle tabsliste ses, at det slesvig-holstenske artilleri mistede 1 underofficer og 19 menige som tilfangetagne, heraf var underofficeren og 18 menige sårede. "Denne underofficer kan være Philipp, som må være kommet på et lazaret "et eller andet sted", idet han ikke findes i fortegnelserne over tilfangetagne slesvig-holstenere, der var overført til København eller Helsingør" står der skrevet i min bog (side 53) om overtrompeter Philipp.

Siden bogens fremkomst har jeg yderligere gennemgået arkivalier i Forsvarets Arkiver for om muligt at finde Philipps navn blandt de sårede og/eller tilfangetagne. At jeg så relativt detaljeret i det følgende har redegjort for mine undersøgelser, skyldes en tanke om, at et andet slægtshistorisk søgende medlem af slægten i givet fald har mulighed for at udgå fra disse notater. Efter min gennemgang af arkivalier fra lazaretterne nord for valpladsen har jeg måttet konkludere, at "Philipp Musaeus findes ikke i den nærmeste tid efter Istedslaget i sygejournalerne fra Slesvig-lazaretterne (pakke 81), Flensborg Lazareth (pakke 50) og Gottorp Lazareth (pakke 55)". I pakke 25 vedr. Krigsfanger findes de eksemplarer af Berlingske politiske og Avertissements-Tidende, der rummer navnelister over krigsfanger tagne 24. og 25. juli 1850, og jeg har konkluderet: "Pakken rummer intet tegn på, at min oldefar Philipp Musaeus var krigsfange". Pakke 26 vedr. Krigsfanger indeholder 'Fortegnelse over de i Sølvgadens Kaserne i Varetægt værende Insurgentfanger', 'Liste over de i Qvæsthuusgadens Caserne indlagte krigsfangne Insurgenter og deres medhavende sager', 'Beregning over Lønning m.m. for de i Qvæsthuusgadens Caserne indlagte fangne Insurgenter fra 26de Juli til 10de August 1850' (samt øvrige løse papirer fra lazaretter i København (lazarettet i Sølvgadens Caserne, i Kronprindsessegadens Caserne, på Christianshavn og Søe Etatens Hospital), Gottorp Lazaret, transportbåde og Kronborg), 'Navneregister. Alphabetisk Navneliste over Insurgentfangerne i Depotet (omfatter skibene Waldemar, Fylla (hvor officererne har været placeret) og Danmark samt 'Daglige Rapporter', summarisk 'Friske, Syge, Summa') for tiden 10. Aug.-31. Decbr 1850', 'Tilgangs og Afgangs Liste over Fangerne 5/8 1850-6/2 1851', 'Hoved-Beregning over de med Skibsdepotet for Insurgentfanger havte Indtægter og Udgifter (heri findes Fortegnelse over de af Depotet hjemsendte invalide Fanger)', 'Beregning over det de syge Fanger til Smaafornødenheder udbetalte Pengebeløb', 'Stambog over Insurgentfanger ved Skibsdepotet Aar 1850', 'Navnelister, Skibsdepotet. VI. Beregning over Forplejning t. Fangerne fra 5/8 1850-9/2 1851',

'Alphabetisk Navneliste over Insurgentfangerne i Depotet 1850', 'Liste over Fangerne paa Fangeskibet Danmark 1850', 'Stamliste for Linieskibet Waldemar 5/8 1850- /2 51' og 'Sygeliste fra d. 5te August 1850 til 5. Febr. 1851'. Efter gennemgang af alle disse lister og fortegnelser har jeg konkluderet: "I ingen af de i pakke 26 værende arkivalier har jeg fundet noget spor af min oldefar Philipp Musaeus; jeg finder det ringe sandsynligt, at han har været i København som krigsfange efter slaget ved Isted".

I pakke 25 ses, at fra 1. 6-punds Batteri blev kun 2 mand taget til fange, nemlig kanoner Claus Böge, Agthorn, og kanoner H. Wiese, Barmstedt. I pakke 26 findes alene Claus Böge nævnt som hørende til 1. 6-punds Batteri; i 4 forskellige oversigter benævnes han skiftende som menig og konstabel, men entydigt, at han kom om bord på linieskibet Waldemar 10/8 1850 og gik i land 10/2 1951. Ingen anden fra batteriet er nævnt.

Hvor har Philipp mon været? I Rendsborg synes han - ifølge Carls manuskript - at have været savnet, vel især af Dorothea (Doris) Tödten, der på det tidspunkt var gravid, idet Carl dog intet sted nævner graviditeten. I Rendsburg Neuwerks kirkebog (Taufbuch 1829-1855) ses anført under Fødte 1850, at 2. Septemb. fødtes og 27. Septemb. døbtes Wilhelm Ludwig Detlef "unehelich angez." søn af Dorothea Clara Pauline Tödten "angeblich mit Franz Philipp Jean Musaeus, Trompeter bei der 1' 6 Pfund Batterie, ausser der Ehe". Af kirkebogen fremgår det, at den nyfødte under navnet Wilhelm Ludwig Detlef Musaeus døde 16. Decemb. 1850 og begravedes 18. Decemb. 1850. Det må nok med god vilje kunne betragtes som sandsynligt, at oldefar Philipp, da han kæmpede i Isted-slaget, har været vidende om, at han få måneder senere kunne blive far.

Carls manuskript beretter videre [side 64-73]:

> Samme dag, Frederiksstad blev indtaget, sprang laboratoriet i Rendsborg i luften. [7.august 1850]
>
> I laboratoriet blev sprængstofferne fyldt i granater og kardetser [kardæsker], og det var de unge artillerielever, der fortrinsvis var beskæftiget med arbejdet. 122 mennesker mistede livet.
>
> Eksplosionen skete midt i arbejdstiden og med et øresønderrivende brag, så godt som alle vinduesruder i hele byen sprang, og der forårsagedes meget store skader på ejendomme vidt omkring.

Lige da braget havde lydt, det kunne forøvrigt høres helt til Slesvig by, blev Rendsborgerne grebet af panik. De fleste styrtede ud af husene, og råbene: "Die Dänen, die Dänen" lød fra mange sider. Folk troede bestemt, at nu kom de danske og bombarderede byen. Lidt efter lidt faldt der dog ro over gemytterne igen, og så løb rygtet rundt i byen, at det var de danske krigsfanger, der havde sat lunten til laboratoriet.

I virvaret kom folk fra hinanden, og da militæret straks foretog store, omfattende afspærringer, var det helt vanskeligt at finde sammen igen. Navnlig var det galt med børnene, mange var sporløst forsvundet, så der blev en større eftersøgning til langt ud på aftenen.

Man kom så i tanker om byens kirkegård, der var en yndet legeplads for mange børn. Af de mange søgende gik også en officer rundt og råbte, at alle børn skulle komme frit frem. Der kom bare ingen. Så med ét ser han bag et stort gravmonument ligesom et ben blive trukket ind bag stenen. Han går nærmere og ganske rigtigt: To små børn, en dreng og en pige, har skjult sig her.

"Hvad bestiller I dog dér, børn?" Intet svar.

"Hvor bor I?" Intet svar.

"Hvad hedder I da?"

Børnene, der var vant til at tale plattysk, mente åbenbart, at de overfor en så fin mand i uniform måtte tale højtysk, og pigen "oversatte" så ganske forlegent: "Fejde og Mejde!"

I virkeligheden hed de Frederik og Marie, men blev kaldt Fidde og Mie i det daglige.

Officeren tog børnene med sig, og ved forespørgsel rundt om lykkedes det ham endelig sent på aftenen at få afleveret ungerne hos en familie, der boede i en gammel, smuk gård. Den havde lindetræer foran, sådan klippet flade foroven og med buer imellem. Det var en af byens kendte familier, en ældre far [Christian Heinrich Tödten] og mor [Anna Dorothea Tödten] med flere børn, hvoraf den ældste søn [Hans Heinrich Christian Tödten (1818-1910)] var gift [med Margaretha Christina Jürgensen (d. 7/1 1879)] og boede i stueetagen, medens de gamle boede ovenpå. Manden var brændevinsbrænder og meget afholdt af borgerskabet, og hans kone ligeledes. Glæden over at se børnene igen var stor, og hele familien, gamle som unge,

åndede lettet op med undtagelse af en ung datter, der stadig siden efterretningerne om slaget ved Isted gik sørgmodig rundt med store tårer i sine blå øjne. Hun var hele familiens øjesten, køn var hun egentlig ikke, hun var temmelig fyldig [vel næppe en antydning af, at hun var gravid?], havde lyst hår og et strålende, mildt udtryk i øjnene og, hvis man kan sige det, over hele sin person. Det var ligesom om, den godhed, der var familiens kendetegn, var fordoblet i hende, til hende søgte man med sorger og bekymringer, hun vidste altid råd og gav altid hjælp; men det særlige ved hende var, at hun også altid glædede sig med de glade, og derfor søgte alle hendes slægt og venner lige så ofte til hende, når de havde haft en glæde og var lykkelige, for de vidste, hun kunne glæde sig med dem, og derved var det ligesom om, glæden eller deres lykke blev dobbelt stor.

Men hendes munterhed var blevet stille, og hendes smil kom ofte bare gennem tårer. Hendes elskede, hendes forlovede var siden Istedslaget sporløst forsvundet.

Hun havde haft mange tilbud, lige siden hun var 16 år. Hun var jo også et helt godt parti; men ingen havde nogensinde fristet hende.

Tiden gik, så kom krigen. Rendsborgs skæbne var omtumlet. Der kunne være indkvartering i lange perioder, og brænderigården måtte også åbne portene for så mange soldater, den overhovedet kunne rumme. Forøvrigt var dette kvarter af nærliggende grunde i høj grad eftertragtet, så kun de bedste og mest fortjente soldater fik anvist Tödtens gård.

Der var ikke alene god plads i brænderigården, der var også hjerterum. Mester Tödten havde ligesom sin far og hans far før ham haft forståelsen af, at velstand forpligtede. Ingen fattig gik nogen gang derfra uden at have fået et måltid mad, og i kælderen boede altid mindst én fattig familie ganske gratis. "På det, der er under jorden, skal man ikke tjene penge", sagde mester Tödten altid.

Kortet på de næste to sider, Rendsborg Fæstning med omegn, er kopieret fra Krigshistorisk Tidsskrift nr. 1, 1978, hvor det oplyses, at det er hentet fra A. Burow: Das Kriegstheater der Dänischen Halbinsel und die Festung Rendsburg, Altona 1854.

UMGEGEND DER FESTUNG RENDSBURG

nebst der Inondation.

Fig. a.

Fig. b.

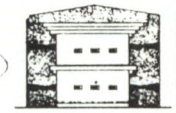

Fig. c.

Form d. Grundrisses d. Flankenkasemattes des Kronwerk

Profil durch eine Courtine, Grabenscheere und Ravelin im Neuwerk.

Profil durch eine Bastions-Face des Neuwerk.

Profil durch eine Bastions-Face des Kronwerk.

Lith. Anst. v. Th. Bleschke in Berlin

Profile entworfen u. gezeichnet v. Plan verbessert von Burow

Namen der Festungswerke.

im Neuwerk:

1 Prinz Wilhelms Bastion.
2 Prinz Carls Bastion.
3 Prinz Georgs Bastion.
4 Kronprinzen Bastion.
5 Königin Bastion.
6 Königs Bastion.

in der Alt-Stadt:

1 Viewier Bastion.
2 Schleswig Bastion.
3 Ditmarsen Bastion.
4 Rantzau Bastion.
5 Elephanten Bastion.
6 Holstein Bastion.
7 Stormarn Bastion.

im Kronwerk:

1 Blücksburg Bastion.
2 Sonderburg Bastion.
3 Nordburg Bastion.

Namen u. Armirung der von v. Willisen angelegten Schanzen u. Batterieen:

№ 1 Klinter Flesche. № 2 Rothenhofer Redoute 1 24 ℔. 2. 12 ℔. Blockh à 60. M. № 3 Butterberg Batt 4 24 ℔. № 4 Fort Schleswig 9 Gesch. Blockh à 60. M. № 5 Hütten-Flesche 6 Gesch Blockh à 60. M. № 6 Büdelsdorfer Flesche 6 Gesch Blockh à 60. M. № 7 Fort Büdelsdorf 96 Gesch. Blockh à 150. M. Revr. 200. № 8 Brückenkopf 4 3 ℔ u. 2 24 ℔. № 9 Hütten Batt 6 Gesch. 360. Neubüdelsdorfer Batt № 10 Schlachthof-Schanze 4 3 ℔. № 11 Eiderbrückenger-Red. u. Batt. № 12 Lindorfer Red. 12 Gesch. № 13 Meier-Schanze 4 8 ℔. № 14 Schlachter-Schanze № 15 Eisenbahn Flesche 4 12 ℔ u. 2 ℔. № 16 Schutzenhof 7 12 ℔ u. 2 ℔. № 17 Königs Redoute 4 24 ℔. Blockh à 60. M. Pf. 176 Die Schanzen hatten sämtlich Grabencoupuriren u. die meisten auch Blockeisaser in der Kehle. Die permanente Prins Carls Lunette, auf der Kapitale des Bastion 4 ℔. Kanonen, war mit 6 30 ℔. Mortieren u. 4 24 ℔ Geschützen armirt.

Profil durch die Obereider Redoute u. ihren bedeckten Weg.

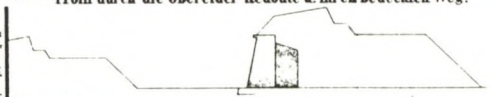

Bemerkungen: Bei allen Profilen wird, um Raum zu ersparen die Graben nicht in ihrer wirklichen Breite angegeben, sondern wie aus der Zeichnung ersichtlich abgebrochen

Hver dag blev maden serveret soldaterne ved to lange borde. Pigerne vartede op, anført af den ugifte datter Doris, og mange soldaterøjne fulgte hende. For godt skabt, det var hun. Og så gik det som så ofte, jo mere kold Doris var, desto ivrigere blev konkurrencen om hende.

Blandt de mange soldater, der kom og gik i kvarteret hos brændevinsbrænderen, så hun en dag en mand, der med ét tog hendes blik fangen og holdt det fast, og det varede ikke længe, så var hun forlovet med ham.

Officeren fik efter at have afleveret børnene en dag besøg af Doris, der kom med en stor, dejlig kvarkkage fra hendes mor som en ringe tak for hans hjælp med børnebørnene. Officeren takkede helt rørt.

"Det er måske for meget at spørge om, hr. major; men tror De ikke, der kunne gøres noget for at få at vide noget om min kærestes skæbne?"

"Hvem er Deres kæreste, lille jomfru?"

"Ja, han hedder Frants Musaeus."

"Nej, det ved jeg oprigtigt talt ikke; vi kommer nok til at vente, til krigen er forbi, og måske længere endnu."

"Ja, for jeg har spurgt alle vegne, men har ikke truffet nogen, der kunne give mig besked."

"Ja, ja, jeg skal så se at gøre, hvad jeg kan for Dem, lille De; men udsigterne er ikke lyse."

Freden var endelig en kendsgerning. Medens de hjemvendte sejrrige soldater i foråret 1851 overalt i kongeriget af hele befolkningen blev hyldet og fejret ved grandiose fester, så lagde freden til gengæld i Sydslesvig og Holsten en klam atmosfære over alt, hvor man kom, også i Rendsborg.

Efter opløsningen af den slesvig-holstenske hær blev den ene af de to af byens fæstninger, Kronværket med Altstadt, besat af danske, Neuwerk med Neustadt af tyske og østrigske tropper. Det skete i den anden uge af februar 1851. Spændingen mellem dansk og tysk, mellem kongeriget og hertugdømmerne fortsattes således, ganske vist under andre former end under krigen og naturligvis under indtrykket af det tysk-holstenske nederlag.

Lidt efter lidt antog dog livet så nogenlunde normale former; men den grænse, der var trukket gennem byen, gjorde stadig sit

Disse silhuetklip forestiller oldemor Dorothea Tödtens forældre:
1) Christian Heinrich Tödten, født 31/7 1788 i Rendsburg Neuwerk, død 21/11 1848 sst., begravet 26/11 på Neuwerker Kirchhof (Rendsburg Neuwerk). Søn af Joachim Tödten og hustru Wiebcke Cathrine Harbole (Harbøl?).
2) Anna Dorothea Seyer, født 14/10 1792 i Rendsburg Altstadt, død 4/2 1865 sst., begravet 9/2 på Neuwerker Kirchhof (Rendsburg Neuwerk). Datter af Hans Seyer og hustru Anna Engel Braesch (Bräschen eller Braschen?).
De viedes 25/5 1816 i Christ- und Garnisons Kirche (Rendsburg Neuwerk).
Bag på et tidligere baggrundspapir for klippene har et medlem af slægten i generationen før mig skrevet: Oldefader Tødten, Oldemoder Tødten.

til, at samkvemmet mellem borgerne og de danske soldater ikke lod sig etablere. Der, hvor de danske kom, kom der ikke Rendsborgere og omvendt. Én eneste undtagelse dannede dog en lille beværtning, Café Annas Hus. Her mødtes danske soldater og Rendsborgere om aftenen ganske fredeligt. Det var mest stamgæster, der gennem årene søgte derhen. Småhåndværkere og småhandlende. En af de mest trofaste var en gammel pukkelrygget skomager, almindeligt kaldet Pukkel-Bertel. Han var kendt af alle og afholdt af alle, så tjenstvillig, som han altid var, og så betænksom. Han havde sit eget lille privilegium hos mester Tödten, og det hang sådan sammen:

Da han var ung, hærgedes Tyskland og for den sags skyld hele Europa af Napoleonskrigene. Tyskland var faktisk udmarvet til sidste våbenføre mand og til sidste kontante hvid. Og trods dette var der på bunden af folkesjælen en blanding af beundring og gru for den store, almægtige kejser og en ikke så ringe nyfigenhed om hans efterhånden sagnagtige skikkelse. Napoleons hære stod engang ikke så langt fra Ejderen. Danmark var hans allierede, og så forlød det en aften, at kejseren i egen høje person om natten ville passere Rendsborg.

Der var ingen, der den nat gik i seng. Militæret var udkommanderet og dannede spalier langs ruten, han skulle passere, og ved 1-tiden om natten fik hver 10. mand en tændt fakkel udleveret. Folk strømmede naturligvis til, men blev bestemt holdt på lang afstand af soldaterne, så kun de allerforreste kunne få et glimt at se af Europas behersker. For beboerne i gaden var derimod rig lejlighed til at få det hele at se, for fra førstesalene var der fri udsigt. Så skete det. Først kom en afdeling ryttere, så et par officerer til hest og så endelig en åben kalechevogn forspændt hvide heste og i vognen kejseren. I dyb tavshed kørte han hurtigt gennem byen uden at hilse, uden at se sig om hverken til højre eller venstre. Da det hele var forbi, opdagede mester Tödten, at oppe i et af lindetræerne sad Pukkel-Bertel. Han havde fået set det hele, hvad de fleste nede på gaden ikke havde. Mester Tödten blev så begejstret over hans opfindsomhed, at han lovede ham daglig en snaps brændevin ganske gratis hele hans liv igennem, og dette privilegium blev omhyggeligt indfriet hver eneste dag år ud og år ind.

Nå, senere hed det sig nu, at det slet ikke var kejseren, men en af hans marskaller; men det troede ingen på, så det gjorde såmænd ikke noget skår i oplevelse.

Efter troppernes indtog i København, hvor Frits Ahlefeldt havde været med, fik han omgående ordre til at gøre tjeneste i Kronværket i Rendsborg. Hans begejstring var ikke særlig stor over igen at skulle af sted fra sin Thea; men tjeneste er tjeneste. Det eneste, han havde opnået, var at få Laurits som oppasser, og bedre oppasser kunne han ikke ønske sig. Kedede Frits sig ved den ensformige tjeneste, så blev tiden for Laurits lang og indholdsløs, så af og til drev han om aftenen ind i Café Annas hus.

Det gik, som den slags altid går. Med tiden blev Rendsborgere og danske soldater rystet sammen om de store, runde kaffe- og toddyborde. Luften var tung af rom og arrak, af kaffe og tobakspiber og soldaterstøvler. Begge sprog blandedes i ét væk, og så var det, som al politisk modsætning for et par timer var forduftet.

En aften kom Laurits, som lidt efter lidt havde lært at brække på det plattyske, i snak med Pukkel-Bertel. Han fortalte naturligvis om sit møde med den store Napoleon (med årene var begivenheden blevet pyntet med adskillige tænkte træk), og de danske soldater spilede naturligvis øjnene op og slugte hvert ord, som om det blev læst op af selve bibelen.

Den ene aften efter den anden måtte Pukkel-Bertel fortælle om sit livs store oplevelse, og en aften var der så et af hans bysbørn, der ikke så lidt misundeligt oplyste, hvilke behagelige følger mødet med Napoleon havde haft for Bertel gennem hele hans liv.

Laurits blev helt vemodig ved tanken om de mange snapse. Han så dem alle for sig år ud og år ind, snapse i lange rækker i ganske lige store og ens glas; så tilsidst spurgte han Bertel, om det ikke var muligt, at han ved en eller anden velgerning eller sådan noget, eller bedrift, eller heltegerning, kunne opnå samme ret til en snaps daglig.

Bertel blev stødt; at tænke sig, at nogen kunne falde på den tanke.

"Om mester Tödten da ikke var en god og velmenende mand?"

"Jo, selvfølgelig; men der skulle meget til, og nu fandtes der jo ingen kejser!"

For at gøre det godt igen, gav Laurits en omgang toddy til hele bordet, uden egentlig at have råd til det. Og så blev Bertel alligevel blødgjort.

"Jo, ser du; kunne du skaffe mester Tödtens datter hendes kæreste igen, så skal jeg tale med mester om det!"

Og så fortalte han om den pæne, unge mand, der var forsvundet i krigen. Krigsfangerne var ganske vist ikke kommet hjem, og det blev sagt, at det kunne vare længe endnu. Han kunne naturligvis være imellem dem; men det var så underligt slet ikke at vide noget om ham.

"Måske kan min kaptajn skaffe oplysninger om ham", mente Laurits; men hvordan det kunne lade sig gøre at spørge kaptajnen om sådan noget, var spørgsmålet.

Den næste morgen stillede Pukkel-Bertel i brænderigården, fik sin snaps af en af svendene, og fik så fat på mester og fortalte ham udførligt om det med, at Laurits nok havde ment, og så videre ...

Men hvordan spørge den danske kaptajn? Mester fik fat på sin datter Doris, og hun fandt hurtigt ud af det. Officeren fra kirkegården, nu afskediget og ansat i magistraten, skulle foretage henvendelsen. Det blev godtaget.

Om eftermiddagen fik kaptajn Ahlefeldt besøg af en magistratsembedsmand i et officielt ærinde. Da det officielle var overstået, tillod embedsmanden sig et spørgsmål om de slesvigholstenske fanger, og på Ahlefeldts yderligere spørgsmål rykkede han ud med det hele.

"Lad den unge dame dog selv komme til mig og forklare sagen, så skal jeg se, hvad jeg kan gøre. Jeg er altid at træffe her på bataljonskontoret mellem 11 og 12."

Ophidselsen i brænderigården var stor, ja, så stor, at Doris' mor erklærede bestemt, at datteren ikke kunne gå hen til en dansk officer på et dansk militærkontor. Hvad ville ikke hele byen sige? Pigebarnets rygte ville være spoleret. Familien udskreget. Doris selv holdt imidlertid bestemt på, at hun ville gå! Der blev sluttet forlig. Doris skulle følges med en veninde, Anina Schuster, og så fik også nok hele byen ordentlig og rigtig besked, for Anina skulle nok vide at fortælle det hele. Nu var det bare, om Anina ville!

Mor Tödten og Doris vandrede om eftermiddagen hen til familien Schuster. Anina og hendes mor var hjemme. Det kneb. Aninas mor havde de største betænkeligheder. Anina selv var opsat på ethvert eventyr, og så blev det trods alt til et Ja!

Næste formiddag vandrede de to unge damer af sted til Kronværket. Majsolen strålede, det var rigtig forsommervejr. De havde deres fineste kjoler på og så forfærdelig søde ud begge to. De klædte også hinanden. Anina var høj og slank, en meget smuk figur, førte sig godt og sikkert i modsætning til Doris, der altid var lidt forlegen. Håret var lyst, gik lidt over i det rødlige. Vinden legede altid i det. Hendes øjne var nu det, man mest

lagde mærke til, de var brune, glansfulde. Udtrykket var både venligt og - måske en smule lokkende.

Kaptajn Ahlefeldt tog ganske formelt imod de unge damer, bød dem en stol hver og spurgte så om, hvad de havde på hjerte.

"Ja, frøken Tödten, det bliver virkelig ikke let", sagde han, da hun havde fremført sit ærinde. "Der er jo flere tusinde fanger. Kunne De måske give mig et signalement af ham, så var det måske lettere. Er han høj?"

"Jo, det er han!"

"Lys eller mørk?"

"Mørk!"

"Hvor gammel vel?"

"25 år."

Ahlefeldt noterede det ned.

"Ved hvilket våben?"

"Artilleriet. Han var for resten hornblæser; han var ikke aktiv soldat, det ville han ikke være. Han ville ikke skyde på mennesker, havde han sagt. Men han blev jo tvunget til at gå med. Han sagde altid, at det var meningsløst, at en musiker skulle være soldat."

"Hvornår har De sidst hørt fra ham?"

"Lige før slaget ved Isted."

"Navnet forstod jeg ikke rigtigt."

"Frants Musaeus."

"Ja, det mærkelige efternavn har jeg forstået, det var fornavnet. Hvad hedder De, frøken Tödten, til fornavn, hvis jeg må være så fri at spørge?"

"Doris."

Frits Ahlefeldt tog ned i sin brystlomme efter sin tegnebog og tog ud af den et brev, som han rakte til Doris.

"Det er Deres, forstår jeg, ikke?"

Doris blev helt bleg og kunne i øjeblikket ikke få et ord frem.

"De skal ikke være bange, frøken Tödten, han lever, men blev taget til fange; det var mig, der gjorde det."

Tårerne strømmede ned ad kinderne på Doris, hun tog Frits' hånd, kyssede den og nejede, men kunne ikke få et ord frem.

Så fik Anina Frits til at fortælle, hvordan han var kommet i besiddelse af brevet.

Det skal indføjes, at krigsfangearkivalierne, der foran er omtalt, viser en sondring mellem "Slesvigere" og "Holstenere" samt viser, at afslutningsdatoen 6/2 1851 går igen i de fleste oversigter. Afgangslisten afsluttes 30/1 1851 med 200 fanger afsendt til Schleswig og 10/2 1851 med 994 fanger afsendt til Lübeck, hvilket svarer til, hvad der er skrevet i bogen om oldefar Philipp, hvorfor jeg her skal gentage bogens konklusion om krigsfangetraditionen (side 55): "Har Philipp været krigsfange, må det antages, at han medio februar nåede hjem til Rendsborg".

Der var lys i alle vinduer i brænderigården en aften i juni måned. Gennem de åbne vinduer kunne man udefra høre, at der blev sunget og skålet, latter og tale blandedes ustandselig; mester Tödtens svigersøn var kommet hjem fra fangenskabet i København, hvor han for resten havde haft det helt godt, havde fået lov til efter en lille tids forløb at gå frit omkring, havde kunnet øve sig på sit horn og ellers gøre sig bekendt med byen og dens liv.

Der var dækket et langt bord i "salen", der var møbleret med dejlige gamle barokmøbler. Familien havde jo i flere generationer været velhavende folk. Bordet var dækket med godt vægtigt sølvtøj, og stuen var oplyst af mange lys både i sølvstager og messingstager, og alle var efter snart mange års forløb festklædt igen. Madammerne i sorte silkekjoler og kapper, de unge piger i lyse, lette sommerkjoler, helt lange og med stor vidde, så de stod ud til siden, og dybt nedringede. Mandfolkene i blå kjoler og de fleste ved kaffen med lange tobakspiber. Havde vinduerne ikke stået åbne, havde der ikke været til at se for tobaksrøg og os fra alle lysene.

Traktementet havde stået på kirsebærsuppe med melboller og spegeskinke med spinat, og så til sidst kaffe og store tærter og kager i det uendelige; og så til sidst punch i store puncheboller og øst op med gamle puncheskeer.

Pludselig i al lystigheden forstummede alt. Midt i døren stod en dansk officer med ordensbånd på brystet og sabel. Kasketten havde han under venstre arm. Hvad kunne der nu ske?

Han gik smilende hen til Doris og hilste på hende, fik forestillet hendes hjemvendte kæreste, som takkede kejtet og forlegen for hjælpen til løsladelsen, og så kom både fatter og mutter hen, takkede i det uendelige og bad, om de ikke måtte have lov til at

skænke en kop kaffe for hr. kaptajnen.

Tjenesten tillod det egentlig ikke, hans tid var så knap; men hvis det ikke varede for længe, så mange tak altså!

Et par minutter efter kom Anina med en kaffebakke og puncheglas hen til Frits, nejede og satte kopper og glas foran ham.

Han tog hende i hånden.

"God aften", sagde han, "ja, vi kender jo også hinanden. Deres efternavn kan jeg desværre ikke huske, kun at De hedder Anina til fornavn. Er det ikke rigtigt?"

"Jo, det er det, og der er aldrig nogen, der kalder mig for andet."

"Så bliver jeg ved med at glemme efternavnet, frøken."

Den næste aften svingede Pukkel-Bertel og Laurits ind ad porten i brænderigården. Mester Tödten i egen høje person kom ned, begge mandfolkene fik skænket sig en snaps, og Laurits fik løfte om en gratis hver eneste aften, lige så længe han blev i Rendsborg.

Så vidt Carls manuskript, hvortil jeg har føjet en del kommentarer af faktisk karakter. Jeg har tidligere nævnt, at jeg kunne tvivle om rigtigheden af visse passager i manuskriptet; helt væsentligt er det, at jeg i de undersøgte arkivalier ikke har kunnet finde tegn på, at min oldefar i virkeligheden har været krigsfange efter slaget ved Isted. Dertil kommer den afgørende svaghed for tiltro til de beskrevne begivenheders reelle værdi, der ligger i, at Carl helt har undladt at tage den kendsgerning i betragtning, at min tipoldefar Tödten (mester Tödten, som Carl kalder ham) døde i 1848, kun 3/4 år efter Treårskrigens begyndelse; Carl lader ham fortsat leve frem i 1851 under de foran fra manuskriptet citerede begivenheder. En yderligere svaghed, synes jeg, er den tidligere påpegede manglende omtale af Doris' (Dorotheas) graviditet. Imidlertid vil jeg da også fremhæve, at Carl sandsynligvis ikke selv har været klar over disse unøjagtigheder

Baggrunden for den her behandlede familietradition om krigsfangenskabet er for mig at se alene Carls beretning, hvis sandhedsværdi han, som nævnt, har karakteriseret ved at fortælle, at oldefar Musaeus selv har berettet om hændelserne. Jeg har ikke i andre kilder fundet udsagn, der kan antyde traditionen, heller ikke i Carls søster Elisabeth Blohms beretning i Rensborg Amt Julen 1973 "Min bedstemor fortæller ...".

Carls manuskript er ikke uden talent, og han har malende formet mange billeder af stemninger og situationer deri. Hans efterkommere burde påtage sig opgaven - efter en mindre redaktionel indsats - at gøre det tilgængeligt for en større familiekreds, om de da ikke ville tage skridtet fuldt ud med en offentliggørelse.

Jeg har her koncentreret mig om krigsfangeberetningen og har endda tilladt mig at udtale mine tvivl om den faktiske baggrund bag hændelsesforløbet. I denne forbindelse er der imidlertid én ting, jeg ikke har kunnet tilbagevise, og det er Carls udsagn om, at min oldefar selv er kilden. Han kan have været krigsfange, eller han kan have haft sin egen, for os ukendte grund til at fortælle, at han havde været krigsfange.

Min udgave af romanen, hvis jeg da skulle have skrevet den, ville undlade at berette om oldefar Musaeus som krigsfange; derved ville det også have været naturligere og nemmere at forstå, at han i efteråret 1850 som tjenstgørende ved 1. 6-punds Batteri modtog det erindringsjernkors om deltagelse i felttogene 1848 og 1849, som er nævnt i min bog om ham og hans kone (side 38). Han har derfor kunnet være nærværende, da Dorothea fødte deres første søn, men også da de få måneder senere, kort før julen 1850, begravede ham under navnet Wilhelm Ludwig Detlef Musaeus.

På næste side ses det til erindringsjernkorset hørende bevis. Nederst på dokumentet ses batterichefens attestation. Det var Hauptmann Gallus, der tiltrådte som batterichef 31. august 1850, hvorfor det først kan være udleveret på et tidspunkt derefter.

VERLEIHUNGS-URKUNDE.

Dem Trompeter

Peter Wissäus

wird hiermit in Anerkennung der den Herzogthümern Schleswig-Holstein in ihrem Kampfe für das Recht und die Ehre des Landes geleisteten Dienste das beifolgende Erinnerungszeichen für die Feldzüge der Jahre 1848 und 1849 überreicht.

Kiel, den 8ten Juli 1850.

Die Statthalterschaft der Herzogthümer Schleswig-Holstein.

F. Reventlou. Beseler.

Krohn.

C. Seweloh.

Die Berechtigung des Inhabers zu dem Erinnerungskreuz beglaubigt:

Der Chef der 1. 6ten Batterie

Gallas

Zeugmann.